

Hoe ga je van acquit met de gemeenteraad

Door: Ricus Tiekstra, van Ricus Tiekstra Raadsadvies

Inleiding

Iedere vier jaar is het weer broeden op een plan: hoe kunnen we zo snel mogelijk na de installatie van de gemeenteraad aan de slag, zodat ook de nieuwe gemeenteraad weer goede beslissingen voor de inwoners kan nemen. Iedere vier jaar zijn zo'n 350 griffiers er maar druk mee. Instrueren van nieuwe raadsleden; nieuwe raadsleden wegwijs maken in het labyrint van regels, afspraken en gedurende vele jaren gegroeide gewoonten. Dit alles naast alle dossiers waar raadsleden mee te maken krijgen. Vele lopende zaken, veel nieuwe ontwikkelingen. En dan moeten nieuwe raadsleden ook nog eens toezicht houden op de uitvoering van nog veel meer zaken waar ooit een keer een beslissing over is genomen. Misschien in de vorige raadsperiode, maar vaak ook nog langer geleden. Beslissingen waar nieuwe raadsleden misschien niet eens weet van hebben.

Ga daar maar aanstaan. Hoe zorg je er als griffier voor dat jouw (vernieuwde) raad na de verkiezingen direct aan de slag kan gaan, of wel van acquit, om een biljartterm uit de mottenballen te halen. In dit document wil ik proberen raadsgriffiers hier een handreiking aan te bieden. Veel is al bedacht, dus er zal op zich weinig nieuws te vinden zijn, waar het echter vooral om draait is timing en het gebruik van de juiste tools.

Fasering raadsperiode

Een raadsperiode kent grofweg drie verschillende fases. De eerste fase is de start. Dit is een pittige periode. In veel gemeenten begint direct na de verkiezingen de formatie van een college. Daarbij maakt het niet zoveel uit, of er een college komt op basis van een raadsprogramma, dan wel een college op basis van coalitieafspraken. In deze fase lopen vaak drie trajecten naast elkaar, te weten het wegwijs maken van nieuwe raadsleden, de vorming van het college, met veel overleggen in korte tijd en ten derde wordt verwacht dat de besluitvorming ook nog eens doorgaat. Veelal zijn in deze drie trajecten ook nog eens dezelfde spelers betrokken.

Na de vorming van het college gaat de bestuursperiode pas echt van start en begint de tweede fase van de raadsperiode. Er ligt een programma en het nieuwe college gaat de raad met een veelheid van voorstellen bestoken. Immers de tijd om resultaten te boeken is maar kort. Bovendien krijgt de nieuwe raad al snel te maken met de begrotingen van gemeenschappelijke regelingen, de jaarrekening en de eerste voorbereidingen voor de begroting voor het volgende jaar in de vorm van een kadernota/voorjaarsnota/perspectiefnota of wat voor naam een dergelijk document ook maar mag hebben. Deze fase loopt gedurende ongeveer drie jaar door tot de zomer van het jaar voorafgaand aan de verkiezingen.

In veel gemeenten tekenen in de zomer voorafgaand aan de verkiezingen zich de eerste schermutselingen in de aanloop naar de verkiezingen zich al af. Daarmee gaan we over naar de derde fase in de raadsperiode. Fracties willen zich gaan profileren, raadsleden die graag door gaan, maar nog niet zeker zijn van een mooie plaats op een lijst worden onrustig. Soms leidt deze onzekerheid tot spanningen binnen een fractie. Een raadslid die graag door wil, maar die door de partij wordt gepasseerd kan beslissen die partij de rug toe te keren en zelfstandig doorgaan. Het is de derde fase van een raadsperiode, waarin fracties nog even willen scoren, waarin raadsleden onrustig worden als ze niet zeker zijn van een mooie plaats op de kandidatenlijst en daarmee onzeker zijn over hun herverkiezing.

Vorbereiding op raadswork

Om een nieuwe gemeenteraad goed voor te bereiden, is het raadzaam om al ruimschoots voor de verkiezingen partijen uit te nodigen hun kandidaten door de griffie op het raadswork voor te laten bereiden. Er zijn weliswaar partijen die zelf hun kandidaten scholen, maar dat geldt lang niet voor alle partijen. Bovendien nemen lang niet alle kandidaten van landelijke partijen deel aan dergelijke trainingen. De Vereniging van Griffiers en de Nederlandse Vereniging van Raadsleden hebben hiervoor in 2021 een [stappenplan voor de nieuwe gemeenteraad](#) opgesteld. Dit stappenplan is een handreiking die griffiers een mooi overzicht van activiteiten geeft die in aanloop naar een nieuwe raadsperiode kunnen worden verricht.

Politiek actief

Een activiteit die veel gemeenten ook organiseren is de [cursus politiek actief gemeenten](#) die door Pro Demos is ontwikkeld. Deze activiteit is vooral bedoeld om inwoners voor de lokale politiek te interesseren. Vaak vormt de groep deelnemers een kweekvijver voor partijen om hun kandidatenlijsten te vullen en levert deze cursus daadwerkelijk raadsleden.

De cursus is echter vooral voor mensen die over heel weinig kennis van de lokale democratie en alles wat daarmee samenhangt beschikken.

Gemeenten doen er goed aan deze cursus gedurende de volledige raadsperiode met enige regelmaat aan te bieden. Zij kunnen daarbij gebruik maken van de diensten van Pro Demos. Het materiaal van Pro Demos kan ook prima worden gebruikt als gemeenten deze cursus in eigen beheer willen verzorgen.

Introductieprogramma (beoogde/nieuwe) raadsleden

Daar waar politiek actief een programma is voor beginners, is een introductieprogramma bedoeld om de materie waar de serieuze kandidaten mee te maken gaan krijgen, met meer diepgang te presenteren. Je gaat dan dieper in op zaken zoals: de mores in de raad, het instrumentarium van de raad, de ondersteuning van de raad, intergemeentelijke samenwerking, gemeentelijke financiën, kennismaken met de ambtelijke organisatie, etc. Voor zo'n introductieprogramma kan prima gebruik worden gemaakt van [digitale leeromgeving](#) die de Nederlandse Vereniging van Raadsleden via haar website aanbiedt.

Het is raadzaam om zo'n introductieprogramma in ieder geval te organiseren voordat een nieuwe raad van start gaat. Bij voorkeur op een moment dat iemand nog moet beslissen zich serieus kandidaat te stellen. Tijdens het introductieprogramma is het dan ook van belang aandacht te schenken aan zaken als tijdsbesteding, integriteit, weerbaarheid etc.

Zoals gezegd zou dit programma open moeten staan voor iedereen die er serieus over nadenkt zich kandidaat te stellen voor de gemeenteraad. Daarvoor is het nodig dat de partijen die aan de verkiezingen gaan deelnemen, deze mensen voor zo'n programma aan te dragen.

Tenslotte wat betreft het introductieprogramma; let op dat gedurende een raadsperiode nieuwe mensen kunnen aantreden. Zorg dan ook voor een goede introductie.

Start van de raad

Na de verkiezingen moeten diverse formele zaken worden geregeld. Daarvoor is het belangrijk dat de griffie afspraken maakt met de organisatoren van de verkiezingen en met de deskundigen in de organisatie op het gebied van de rechtspositie. Daarnaast zie je steeds meer beweging waarbij gemeenteraden aan het begin van de raadsperiode 'de hei opzoekt' om een aantal afspraken te maken over werkwijzen van de raad, samenwerking tussen raad en college en tussen raad en

ambtelijke organisatie. Zo'n startbijeenkomst biedt een mooie gelegenheid om te werken aan de samenwerking en antwoord te geven op de vraag: 'Wat voor raad wil de raad zijn.' Daarbij kunnen o.a. de volgende vragen aan de orde komen:

- kennismaken met raadsleden, burgemeester en griffie
- wil de raad zelf prioriteiten stellen, of afwachten waar het college mee komt en op elk moment?
- wil de raad de werkdruk verdelen en intern samenwerken op relevante dossiers?
- hoe wil de raad geïnformeerd worden?
- hoe moeten raadsvoorstellen vormgegeven worden?
- wat verwacht de raad van de burgemeester als voorzitter van de raad en van de griffie?
- hoe geeft de raad vorm aan samenwerking met het college en de ambtelijke organisatie?
- hoe wil de raad vorm geven aan burgerparticipatie?
- hoe geeft de raad vorm aan zijn rollen bij regionale samenwerking, waarbij ook de samenwerking met gemeenteraden in de regio aan de orde komt.
- hoe handelt de raad bij integriteitskwesaties en hoe gaat men om met incidenten op het vlak van bedreigingen en ondermijning?

Wanneer beleg je een eerste heisessie?

Al snel na het aantreden worden raadsleden met verschillende belangrijke onderwerpen geconfronteerd. De eerste raadsvergadering staat vaak al snel gepland. Daarin moeten de eerste beslissingen worden genomen. Een raadslid wordt aangewezen als plaatsvervangend voorzitter. Er moeten allerlei commissies worden ingesteld, zoals de werkgeverscommissie, de financiële commissie (of hoe deze ook maar wordt genoemd) etc. Misschien moeten er werkgroepen worden bemenst.

Daarnaast zullen al snel na de verkiezingen de gesprekken rond de vorming van een college beginnen. Iedere gemeente kiest daarin zijn eigen werkwijze, maar wel is duidelijk dat hier altijd een deel van de gemeenteraad bij betrokken zal zijn. Bovendien is de vraag of na de vorming van een college, een of meer raadsleden tot het college toetreden.

Dit alles is van invloed op het plannen van een eerste heisessie. Doe je dat snel na de verkiezingen, of wacht je er mee tot na de vorming van het nieuwe college.

Ik pleit er voor om de eerste heisessie plannen kort na de verkiezingen nog voor het echte raadswerk van start gaat.

Het vervolg

Een sessie zoals hierboven beschreven is slechts een begin. Uit verschillende reacties is naar voren gekomen dat het belangrijk is dit soort bijeenkomsten periodiek, bij voorkeur jaarlijks, te herhalen. In de eerste plaats omdat gemaakte afspraken onderhoud behoeven. Hoe gaat het daarmee; waar behoeven de afspraken aanpassing; waarover moeten we nieuwe afspraken maken; etc.

In de tweede plaats is periodiek herhalen van deze bijeenkomst wenselijk, omdat er gedurende de zittingstermijn van de gemeenteraad in de regel wisselingen plaatsvinden.

Zoek voor zo'n herhaling een natuurlijk moment, bijvoorbeeld na afloop van het zomerreces.

Wie nodig je uit?

De eerste bijeenkomst heeft als doel kennismaking en goede afspraken te maken zodat raadsleden zo effectief mogelijk hun werkzaamheden kunnen doen. Plan je de eerste heisessie al kort na de verkiezingen, dan zullen daar mogelijk raadsleden bij aanwezig zijn die snel daarna tot een nieuw college zullen toetreden. Daarom is het goed om naast de gekozen raadsleden, fracties ook de gelegenheid te bieden een of meer andere partijgenoten, die mogelijk na de collegevorming een

plaats in de gemeenteraad gaan innemen, aan te laten sluiten. Verder zal ook de burgemeester als voorzitter van de gemeenteraad een uitnodiging tegemoet mogen zien. Als eerste adviseur van de gemeenteraad is uiteraard de griffie, die deze bijeenkomst ook zal organiseren, aanwezig. Tenslotte is het raadzaam ook de gemeentesecretaris en andere topambtenaren uit te nodigen. Dit met het oog op de afspraken die de gemeenteraad zal willen maken. Het ambtelijk apparaat krijgt immers volop met deze afspraken te maken. Dan kun je ze maar beter van dichtbij kennis laten nemen van die afspraken.

Bij vervolgbijeenkomsten kun je naast de hierboven genoemde personen ook wethouders en vertegenwoordigers van facties die geen raadslid zijn (burgerleden, commissieleden e.d.) uitnodigen.

Wie schakelen we in

Veelal worden heisessies begeleid door externe partijen. Het voordeel daarvan is dat externe partijen met een onafhankelijke blik de raad op het goede spoor kunnen helpen, maar de gemeenteraad ook makkelijker een spiegel voor kunnen houden.

Waar het gaat om instrumentele zaken, zoals hoe dien ik een motie, of amendement in; hoe vergaar ik informatie etc. kunnen griffiers vaak zelf de instructies regelen. Echter als het gaat om werkwijzen en invulling geven aan de vraag 'wat voor raad wil deze raad zijn', is enige afstand tussen boodschapper en ontvanger gewenst. Voor die zaken kan het zeer nuttig zijn gebruik te maken van een van de vele externe adviseurs.

Relevante informatiebronnen

Voor griffiers zijn een aantal informatiebronnen van groot belang. Het gaat dan met name om de websites van [de VNG](#), [Nederlandse Vereniging van Raadsleden](#) en uiteraard [de Vereniging van Griffiers](#).

Daarnaast is de website van [de Kiesraad](#) interessant als het gaat om alle aspecten rond de raadsverkiezingen.

Samenvattend

Dit alles overziend kom ik tot de volgende tips:

1. begin ruim voor de verkiezingen met het informeren van potentiële kandidaten over het raadswerk d.m.v. een of meerdere introductieprogramma's en benut het [stappenplan voor de nieuwe gemeenteraad](#);
2. zorg voor voldoende budget voor de aftrap van de nieuwe raad;
3. stel een startprogramma op met daarin een (meerdaagse) startbijeenkomst direct na de verkiezingen en vervolgbijeenkomsten over specifieke thema's voor meer diepgang en gebruik de [digitale leeromgeving](#);
4. bespreek het startprogramma met de (beoogd) lijsttrekkers;
5. voer bij de startbijeenkomst een discussie over wat voor raad de raad wil zijn en gebruik daarvoor eventueel externe ondersteuning;
6. betrek de voorzitter van de raad bij het startprogramma en laat hem uitleggen hoe hij de voorzittersrol wil invullen;
7. nodig de gemeentesecretaris en de ambtelijke top uit voor de startbijeenkomst;
8. stel in overleg met de gemeenteraad of het presidium een meerjarig trainingsprogramma samen, met daarin een jaarlijkse heidag ;
9. organiseer gedurende de gehele raadsperiode trainingen voor geïnteresseerde inwoners a la [cursus politiek actief](#) van ProDemos;

10. benut de informatie die via kanalen zoals de Vereniging van Griffiers, de Vereniging van Raadsleden en de VNG worden aangeboden.